

Прегледни рад
УДК: 342.51(44)"1848"
DOI: 10.5937/zrffp56-62964

ИСТОРИЈСКО-ПРАВНИ ПОГЛЕД НА УСТАВ ПРВЕ ФРАНЦУСКЕ РЕПУБЛИКЕ И ИЗВРШНУ ВЛАСТ У ДРУГОЈ ФРАНЦУСКОЈ РЕПУБЛИЦИ

Милан М. РАПАЈИЋ¹

Универзитет у Крагујевцу

Правни факултет

Катедра за управно, радно и социјално право

Крагујевац (Србија)

Жаклина С. СПАЉЕВИЋ²

Универзитет Сингидунум

Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент

Београд (Србија)

¹ rapajic@jura.kg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-1268-6826>

² zspalevic@singidunum.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0001-8502-2038>

Примљен: 22.11. 2025.

Прихваћен: 23. 6. 2026.

ИСТОРИЈСКО-ПРАВНИ ПОГЛЕД НА УСТАВ ПРВЕ ФРАНЦУСКЕ РЕПУБЛИКЕ И ИЗВРШНУ ВЛАСТ У ДРУГОЈ ФРАНЦУСКОЈ РЕПУБЛИЦИ

Кључне речи:

Устав;

Прва француска
република;

Друга француска
република;

извршна власт.

Сажетак. У овом раду указује се на главне концепцијске карактеристике Устава Прве француске републике из 1793. године, тзв. Монтањарског устава, који никада није ступио на снагу. Њиме је проглашен суверенитет народа и укинут цензитарни режим, пошто је уведено опште право гласа. Органи власти предвиђени Монтањарским уставом били су Народна скупштина, Извршни савет, старешине органа Републике и Касациони суд. Општи поглед на Монтањарски устав може се описати на следећи начин – једна беспомоћна влада потчињена законодавном телу, законодавно тело потчињено народу, народ господар својих представника и судија њиховог рада. То је коначан образац у којем се сажима Устав од 1793. године.

У централном делу рада реч је о позицији извршне власти на основу Устава Друге француске републике, установљене 1848. године. Овај основни општи правни акт, који је трајао четири године, инаугурисао је инокосног шефа државе, који се бира на период од четири године, без могућности моменталног реизбора. Луј Наполеон Бонапарта, председник, имао је значајна овлашћења и због непосредног избора, што је иначе карактеристична црта председничког система организације власти. Председник је, ипак, Уставом био ограничен министарским премапотписом, али је имао и овлашћење да именује и опозива министре. Акти председника за које се није захтевао премапотпис да би били правно ваљани представљали су оне акте којим шеф државе именује или смењује министре. Оваквим институционалним решењем установљена је специфична зависност шефова управних ресора према државном поглавару. Међутим, уставно није била прописана одговорност чланова Владе Парламенту. Оваква концепција извршне власти личила је на америчку. Ипак, у раду се питамо каква је природа извршне власти према Уставу Француске из 1848. године. Коначно, указује се да је на историјској позорници уставности овде било речи о посебном мешовитом систему власти са усмереним уставно-правним погледом на председнички систем Сједињених Америчких Држава. Ипак, краткотрајност Друге француске републике измиче прецизном закључку о правној природи овог уставно-политичког система.

Устав из 1793. године – Прва француска република

Устав из 1791. године био је суспендован после 10. августа 1792. године. Краљ је свргнут са престола, а одмах се после тога похитало избору Конвента – новог представничког тела, чији је избор био базиран на општем праву гласа. То је био демократски и значајан отклон од Устава усвојеног 1791. године. Наиме, овај највиши општи правни акт Француске предвиђао је ограничено право гласа, тј. цензитарни режим. Највиша и једина легитимна власт која се састала крајем септембра 1792. године био је Конвент. Ово тело управљало је, практично, државом преко привременог Извршног савета, састављеног од шесторице министара. Након тога, уследио је судски процес против краља Луја XVI, да би јануара 1793. године краљ био гиљотиниран (погубљен). Француска је, тако, под влашћу Конвента постала први пут република у својој историји. Конвент је имао задатак да се стави у улогу уставотворне власти и да изради нови уставни акт. Наиме, формиран је дванаесточлани (уставотворачки) одбор, који је требало да спреми нацрт Устава. Међутим, тај први нацрт највишег општег правног акта није наишао на одобравање Конвента и био је одбијен. Потом је Одбор јавног спаса израдио други нацрт који је усвојен 24. јуна 1793. године. Након тога, Устав је изнесен на референдум и скоро једногласно прихваћен од стране народа. Међутим, Устав из 1793. године, тзв. Монтањарски устав, није никада ступио на снагу. Због тога што је њиме успостављен републикански облик владавине на тлу Француске, он је значајан уставни документ у историји француске уставности која је и те како богата уставима.

Проширени текст Прогласа права човека и грађанина у преамбули је садржао Устав из 1793. године, а након преамбуле уследио је текст уставног акта од 124 члана. У првом члану, Устав Прве француске републике Републику проглашава једном и недељивом. Овим правним актом проглашава се сувереност народа и укида цензитарни режим, јер је уведено опште право гласа. Монтањарским уставом предвиђени су следећи органи власти: Народна скупштина, Извршни савет, старешине органа Републике и Касациони суд.

Историјско-правни поглед на Устав Прве француске републике и извршну власт у Дружој француској републици

Народна скупштина проистичала је из посредног избора, замишљеног да буде спровођен по отежаном систему. Поставља се питање да ли је Народна скупштина имала карактер истинског законодавног тела на шта би, сасвим оправдано, њен назив морао да асоцира недовољно упућене познаваоце уставних прилика у Првој француској републици. Народна скупштина није могла да доноси законе већ само законске предлоге, како је то регулисано чланом 53 Устава. Потом би законодавни поступак био пренет на народ (који би га и довршио) окупљен у основне скупштине и, коначно, гласало би се о предлогу Народне скупштине. У члану 59 Устава тражило се усвајање предлога од стране најмање једне десетине основних скупштина у натполовичној већини департмана. Поставља се питање како би овако замишљен законодавни поступак могао да функционише у било којој држави која има површину и број становника приближан ондашњој Француској. Претпоставка за примену оваквог Устава је постојање самосвесних грађана, изузетно заинтересованих за вршење јавних послова и институције непосредне демократије.

Извршни савет био је конципиран као тело непосредно потчињено Народној скупштини. Разлог томе је чињеница да је Устав почивао на начелу јединства власти. Извршни савет требало је да има 24 члана изабрана са једне листе састављене од нижих изборних скупштина. Чланом 32 Устава било је регулисано да избори треба да се одржавају сваке године 1. маја, што је идеално типски модел демократије замишљен од револуционара, суштински нереалан. Предвиђено је било по члану 64 Устава да сваки сазив Народне скупштине измени половину чланова Извршног савета. Наредним чланом регулисана је надлежност Извршног савета, који је требало да врши надзор над управом и њено координирање. Извршни савет имао је надлежност именовања старешина органа Републике, а Народна скупштина одређивала је број и делокруг ових старешина. Предвиђена је и могућност опозива старешина органа Републике од стране Извршног савета. Извршна функција је, на тај начин, била подарена једном телу, које не врши управу већ само надзор над њом. Функција старешине органа Републике била је аналогна министарској са ресорним задужењем, регулисаним подређеношћу Извршном савету и непосредно одговорна том телу. Да би се спречило измицање контроли, Устав је предвидео чланом 68 да старешине органа Републике не могу да се окупе у седницу. Такође, забрањивао је и међусобне непосредне контакте, а било је чак прописано и непостојање личних овлашћења старешина. Они су били пуки извршиоци воље Извршног савета, сведени на његове формално нејаке намештенике.

Атмосфера у којој је Устав формиран била је атмосфера владавине Одбора јавног спаса, проистеклог из Конвента, који је пак надзирао министре. Тиме је била инаугурисана идеја о диктатури извршне функције државне власти, спојена са идејом о надзору који врши законодавно тело. То

су биле непомирљиве идеје, а сусреле су се у акцијама револуционарне владе, што је за последицу имало уставотворство из којег су проистекле управо описане уставне норме. Парламентарна контрола, онако како је Уставом била конципирана, показала се недовољно делотворном, па је у таквим околностима превагу преузимала извршна власт у многим државама које су, у историји светске уставности, прихватиле образац јединства власти, који је Монтањарски устав први пут и понудио. Министри, односно старешине органа Републике, како је Уставом било предвиђено, били су под сталним надзором Извршног савета, како се не би отргли контроли. Извршни савет био је одбор *sui generis*, са јасном превагом над шефовима управних ресора и уставном намером да спроводи сопствену вољу.

У односу на Устав из 1791. године, одредбе о Касационом суду у Монтањарском уставу биле су краће и прецизније. Ранији Устав није предвиђао дужину трајања судијске функције, док је Уставом из 1793. године, чланом 100, било одређено да судије Касационог суда сваке године именују изборне скупштине. Дакле, уместо сталности судијске функције, Устав је увео њену потпуну изборност и годишњу обновљивост мандата. Била је то револуционарна идеја, али истовремено и решење које се тешко могло сматрати рационалним.

Напослетку, може се рећи да је Устав конципирао беспомоћну владу, која је требало да буде у служби законодавног тела преко сваке разумне мере, док је законодавно тело било потчињено институцијама непосредне демократије, чија је примена у пракси била крајње тешко остварива.

Рођење Друге француске републике

Француска је, пре успостављања Друге француске републике, односно након доношења Устава Прве француске републике из 1793. године, ушла у раздобље интензивног уставотворства. Наиме, 1795. године донет је нови Устав, којим је успостављена владавина Директоријума, а потом су уследили уставни акти Наполеоновог доба. Након Наполеоновог пада донета је Уставна повеља из 1814. године, а затим је уследила и тзв. Јулска револуција 1830. године, која је потврдила начело владавине парламентарне већине. У том периоду превагу су однели јавно мњење и парламентарне установе. Јулском револуцијом успостављен је режим познат под именом Јулска монархија, који је потрајао готово осамнаест година. На почетку тог режима донета је и нова Уставна повеља из 1830. године. Основну слабост наведеног режима представљао је цензитарни изборни систем, који је онемогућавао ширим друштвеним слојевима учешће у политичком животу. Уместо да приступи реформама, као што је то био случај у Енглеској, француски парламентарни систем тог времена остао је привржен изборном цензусу. Због тога је

јачала ванпарламентарна опозиција, која се постепено окренула против самог поретка, што је коначно довело до обарања монархије у Француској 1848. године.

Алфонс де Ламартин, министар иностраних послова и једна од најзначајнијих личности тога доба, у име привремене извршне власти, након Фебруарске револуције 1848. године, прогласио је нову републиканску творевину – Другу француску републику. У правноисторијској и уставноправној литератури истиче се да је ова држава, односно њен уставнополитички систем, у извесној мери био инспирисан уставним уређењем Сједињених Америчких Држава и да му је у појединим елементима наликовао. Краљевина која је претходила Другој републици и трајала од 1814. до 1848. године прихватила је бикамерални систем и начело парламентарне одговорности владе. Насупрот томе, Друга француска република, односно творци њеног устава, увели су значајну новину у историји како француске тако и светске уставности – опште, непосредно и тајно право гласа за мушкарце. Барем формално посматрано, Француска је у то време представљала демократски уређену државу, нарочито ако се има у виду увођење општег бирачког права. Овај демократски искорак задржао се као једно од најупечатљивијих обележја потоњих француских уставних аката и несумњиво је извршио значајан утицај на развој уставности у бројним другим државама. Како примећује Шефко Куртовић, „за разлику од Краљевине, која у бити није усвајала разлику између уставотворне и законодавне власти, Друга република је по узору на Прву републику ту разлику усвојила, и то понајвише кроз начело референдума” (Kurtović, 1990, стр. 228).

Да је намеравала да се креће у либералном правцу и пре доношења Устава, привремена влада показала је својом нормативном делатношћу. Наиме, усвојени су акти којима су гарантована поједина права из радне и социјалне сфере, а укинута је и смртна казна за политичка кривична дела. Оно што је било недопустиво да опстане након Велике француске револуције – ропство – коначно је и трајно укинута. Гарантована су политичка права и слободе, а њихово остваривање обезбеђено је кроз слободу удруживања и слободу јавног изражавања мишљења. Актом донетим исте године у којој је проглашена Република, тачније 23. априла 1848. године, привремена влада расписала је изборе за Уставотворну скупштину. Било је предвиђено да право гласа на тим изборима имају сви мушкарци старији од двадесет једне године. Изборни систем заснивао се на гласању по департманима и кандидовању изборних листа. На тај начин требало је да буде изабрана Уставотворна скупштина. Као што и само њено име указује, основни задатак овог тела био је доношење новог устава. Изборе је обележила изузетно висока излазност од чак 84% бирача. У француском политичком животу они су потврдили једну нову демократску тенденцију – да се грађани, односно народ, морају консултовати о питањима од суштинског значаја за судбину државе и нације.

Несумњиво, једно од таквих питања јесте и доношење устава. Резултати избора показали су да је Скупштина, која је бројала 900 посланика, имала веома разнолик политички састав. Умереним републиканцима припало је око 50% мандата, док су напредни републиканци освојили 250 посланичких места. Ову политичку групацију чинили су буржоаски радикали и део социјалиста. Орлеанисти су освојили респектабилних 200 мандата, док су представници бурбонске династије постигли знатно скромнији резултат, са свега 50 посланичких места.

Извршну власт, у име Скупштине, вршило је петочлано колегијално тело под називом Извршни одбор. Дана 4. новембра 1848. године усвојен је Устав Друге француске републике. У уводном делу Устава рад је означен као један од темељних стубова Републике. Значајан утицај на обликовање одредаба о правима извршила је природноправна доктрина, према којој су одређена права човеку дата од Бога и, као таква, имају вишу вредност од позитивног права, укључујући и сам Устав. Елементи социјалне правде били су присутни у уставним одредбама које су се односиле на школство, социјалну сигурност и, уопште, на питања заштите и збрињавања рањивих друштвених група. Народ је своју сувереност остваривао посредством законодавног тела, док је начело поделе власти представљало један од основних темеља уставног поретка. Пјер Пакте и Фердинанд Мелин-Сукраманин, француски уставно-правни писци, указали су на сукоб на релацији шеф државе – Парламент.

Устав је тежио успостављању равнотеже између носилаца власти, али не путем њихове сарадње већ кроз њихово раздвајање и обезбеђивање самосталног положаја сваког од њих. У том смислу, грађани су вршење законодавне власти поверили једнодомном представничком телу, које се бирало на мандат од три године. Извршна власт била је поверена председнику Републике, који је биран непосредним путем на мандат од четири године. Притом, председник по истеку мандата није могао бити непосредно поново изабран. Положај председника Републике у многим аспектима подсећао је на положај председника Сједињених Америчких Држава. Председник је именовао и разрешавао министре који нису политички одговарали Парламенту, иако су имали право да му се обраћају. Између шефа државе и законодавног тела није постојао механизам узајамног политичког утицаја. То је значило да председник није имао право да распусти Скупштину, док Скупштина није могла да смени председника нити министре које је он именовао. У случају сукоба између ова два органа, могло се претпоставити да ће превагу однети онај који је располагао извршном влашћу, а самим тим и средствима принуде, политичком моћи и државним апаратом (Pactet & Mélin-Soucramanien, 2009, стр. 276).

Законодавну власт вршила је једнодомна Скупштина, бирана на мандат од три године, при чему је Уставом било предвиђено њено стално заседање.

Историјско-правни поглед на Устав Прве француске републике и извршну власт у Другој француској републици

Независност и законодавне и извршне власти у њиховим међусобним односима била је изричито гарантована Уставом. Током израде нацрта Устава појавила се значајна дилема у погледу начина избора шефа државе. Мишљења су била подељена између присталица непосредног избора председника Републике од стране грађана и заговорника његовог посредног избора од стране парламента.

„На предлог Корменена, комисија је предложила народне изборе. Председник би из њих извукао велику снагу, то је било Токвилово мишљење. Тако би председник избегао утицај Скупштине. Неки, као Жил Греви, инсистирају да избори буду ствар Скупштине” (Ponteil, 1966, стр. 275). Један од предлога је био да шефа државе бира Скупштина, која би га исто могла и сменити. Жил Греви, који ће касније бити председник Треће француске републике, указивао је да, ако се избор шефа државе повери народу на директним изборима, а притом на ту функцију буде изабран амбициозан човек, тај исти носилац функције може злоупотребити легитимитет и легалитет добијен на изборима. Једноставно речено, Греви је указивао на опасност која прети од бонапартизма. Замена Друге француске републике другим царством показало да је Греви био у праву. Амбициозност Луја Наполеона Бонапарте, који је први и једини изабран на функцију председника Друге француске републике, показало се погубном по уставне институције ове државе.

Коначно, у Уставотворној скупштини расправа посланика добила је свој епилог, те је изгласан непосредан избор шефа државе већином од 627 гласова „за”, наспрам 130 гласова „против”. С обзиром на значајна овлашћења председника Републике, установљен је, како су неки савременици истицали, својеврсни републикански монарх. Такође, отворено је и питање евентуалне бикамералне структуре Парламента. Превладало је становиште да законодавно тело треба да буде једнодомно. Разлог за превагу овог становишта огледао се у уверењу да јединствена Скупштина може делотворније да се супротстави непосредно изабраном шефу државе (Ponteil, 1966, стр. 276–277).

Уставна замисао извршне власти

Егzekутива је нормативно уређена у петом поглављу Устава. Овај устав је први пут предвидео инокосну функцију шефа државе, који се бирао на период од четири године, уз услов да има француско држављанство које никада није изгубио, као и да је навршио најмање 30 година живота. У каснијим француским републикама, све до 2008. године, мандат председника Републике износио је седам година, док данас износи пет година. Лице изабрано на функцију председника Републике, према Уставу Друге француске републике, по истеку првог четворогодишњег мандата морало је да сачека

истек мандата наредног шефа државе како би се поново могло кандидовати. Позитивно је то што је Устав искључивао могућност непотизма, односно спречавао да за потпредседника Републике буде изабрано лице које је у сродству са председником, закључно са шестим степеном сродства. Устав није препустио законској регулативи одређивање датума одржавања избора, већ је предвидео да се избори за председника Републике одржавају у другој недељи маја. Такође је било прописано да, уколико ниједан кандидат не добије потребну већину гласова, избор се преноси у законодавно тело, које је било дужно да изврши избор између пет најбоље пласираних кандидата.

Према одредби члана 49, председник Републике се, по овом Уставу, појављивао као овлашћени предлагач закона. То је чинио посредством министарске иницијативе. Истом нормом било је предвиђено да шеф државе контролише извршавање закона и обезбеђује њихову примену. У име француског народа, шеф државе је проглашавао законе у року од три дана, уколико је реч о законима донетим по хитном поступку, односно у року од месец дана за остале законе, рачунајући од дана њиховог усвајања у законодавном телу. Шеф државе је био врховни командант оружаних снага у рату и миру. Међутим, ниједан рат није могао бити започет без одобрења Народне скупштине. Такође, председник није могао да уступи део државне територије, што је представљало изричиту уставну забрану.

Председник је у односу према Народној скупштини био дужан да сваке године подноси извештај о спољној и унутрашњој политици државе. У својству шефа државе, учествовао је у међународним односима као њен први представник, у преговорима чији је циљ био закључење међународних уговора. Такође је имао овлашћења у погледу њихове ратификације. Ипак, Народна скупштина имала је коначну реч о судбини међународних уговора које је потписивао шеф државе. Шеф државе је доносио и акте милости – помиловања. За давање помиловања било је потребно претходно прибавити мишљење Државног савета. Уколико би Високи суд правде осудио председника, чланове Владе или друге државне функционере, Народна скупштина је имала овлашћење да одлучује о помиловању. На основу норми дипломатско-конзуларног права, шеф државе је био надлежан за акредитацију посланика и амбасадора страних држава, што је било уређено чланом 60 Устава. Такође је био овлашћен да присуствује и председава националним свечаностима. Званична резиденција шефа државе налазила се у месту у коме је заседала Народна скупштина. Шеф државе није могао да напушта континенталну територију Републике без изричитог законског одобрења. Устав ове Француске републике није познавао институт парламентарне одговорности владе. Поред одлучивања о статусу министара, дипломатских представника Француске, највиших војних званичника, гувернера Алжира и колонија, припадника полицијских органа и тужилаца, шеф државе је имао и овлашћење да привремено суспендује непосредно изабране званичнике

извршне власти. Та суспензија могла је да траје најдуже три месеца, уз обавезу да се поступак опозива покрене на иницијативу Државног савета. Опозив функционера могао је бити и трајан, уколико би се у законом предвиђеном поступку утврдило да постоји њихова неподобност за поновно обављање исте дужности. Услов за то била је правноснажна судска пресуда којом се утврђује неподобност. Народна скупштина је одређивала број министара и њихов делокруг рада и надлежности. За све акте председника Републике био је потребан министарски премапотпис. Једино за шта овај премапотпис није био потребан јесте именовање и разрешење министара од стране председника Републике. У теорији је указано да је очигледна превага у оквиру извршне власти била на страни председника Републике, иако је за све остале акте морао да прибави министарски премапотпис. Одредба Устава према којој су министри одговорни шефу државе јасно је показала да се Француска тог доба није угледала на енглеске уставне узореве већ на амерички уставни модел (Аврамовић и Станимировић, 1996, стр. 306–307). Имајући у виду одредбу о одговорности министара искључиво шефу државе, исправан је став у теорији да је посреди на сцени била председничка влада (Поповић, 1996, стр. 199–200).

Основни највиши општи правни акт Друге француске републике установио је председничку и министарску одговорност за поступке, односно за правне и материјалне акте из њихове надлежности. Уставом је било прописано који се поступци председника сматрају актима велеиздаје. У таквим случајевима грађани су имали право да му откажу послушност, а извршна власт је прелазила у руке Народне скупштине. Након тога активирао се Високи суд правде, који је, на основу члана 68 Устава, био надлежан да суди председнику и његовим саучесницима. Устав је уредио и питање замене шефа државе. Ту функцију је, као и у Уставу Сједињених Америчких Држава, обављао потпредседник, али за разлику од америчког модела, потпредседник није биран заједно са председником од стране електорског тела, већ га је бирала Народна скупштина између три кандидата које је предлагао председник. Већ је поменута одредба која је забрањивала да потпредседник буде у сродству са председником. То је демократски елемент у Уставу. Политички живот појединих ауторитарних режима, посебно у XX и XXI веку, сведочи о томе да се у републиканском облику владавине, такорећи, уводе елементи династијског наслеђивања, при чему функције председника и потпредседника републике обављају чланови исте породице. Тако је, на пример, у Сирији, у време ауторитарног режима Хафеза ал-Асада (1971–2000), у дужем периоду његов брат, Рифат ал-Асад (1984–1998), био потпредседник државе. После смрти Хафеза ал-Асада, на место председника Републике дошао је његов син, Башар ал-Асад, који је формално изабран у складу са уставним процедурама, али је у политичкој пракси представљао наставак претходне власти.

Политички животи Друге француске републике

Са велике историјске дистанце отежан је задатак истраживача да на адекватан начин опишу политички живот одређене државне творевине која више не постоји, а која има значајно место у историји уставности, у овом случају на тлу Европе. Управо је такав случај са Другом француском републиком, чија је политичка пракса у односу на остале француске републике најоскуднија, јер је и најкраће трајала. То, ипак, олакшава истраживање политичке стварности тог периода. Луј Наполеон Бонапарта, потомак царске породице Бонапарта, био је први и једини председник Друге француске републике. На председничким изборима наступао је као заједнички кандидат две монархистичке фракције – орлеаниста и легитимиста, које нису успеле да се договоре о сопственом кандидату, па су га на крају обе подржале (McMillan, 1991, стр. 8–33). Његова победа на председничким изборима била је више него убедљива. Наиме, он је освојио 74,2% гласова (Démier, 2000, стр. 227). Победи Луја Наполеона допринело је становништво из руралних крајева, које је већински за њега гласало. Дан председничких избора тако је означио улазак сеоског света на француску политичку сцену (Vigier, 1996, стр. 57). Иако је Луј Наполеон Бонапарта постао председник, он није био наклоњен републиканским установама, што је делимично било условљено и његовим монархијским пореклом. За овог француског државника, републиканске институције представљале су тек прелазну фазу ка успостављању царског поретка. Током прве године његовог мандата, може се рећи да је постојала стална борба за превласт између шефа државе и законодавног тела. Председник је био у сукобу са бројним одлукама Народне скупштине, као што је, на пример, изборни закон од 30. маја 1850. године. Неслагања између шефа државе и Народне скупштине била су нарочито изражена и у погледу политике према Ватикану. Луј Наполеон Бонапарта је, уз подршку својих присталица, ипак успео да поврати доминацију у извршној власти. То је значило да су управа и војне структуре биле под његовом непосредном контролом (Лефевр и др., 1961, стр. 340–341).

Као што је већ речено, није постојао политички консензус око увођења непосредних избора за шефа државе. Ипак, превагнула је струја која се залагала за непосредно народно гласање, те је такав начин избора председника Републике конституционализован. „Непосредан избор, чак и у парламентарном систему, скоро по правилу подразумева и значајнију улогу шефа државе и веће надлежности од протоколарних или оних које се исцрпљују у представљању државе” (Golić, 2020, стр. 33). За дуговечност ове француске државне творевине, непосредни председнички избори показали су се као проблематични. Непосредни народни избор председника, као што је већ указано у контексту израде нацрта Устава, имао је своје истакнуте противнике, али је ипак превагнула струја која се залагала за непосредне

изборе. Председнички легитимитет био је у супротности са легитимитетом народних представника. Широка овлашћења председника Републике, уз надзорна овлашћења законодавне власти над његовим актима, представљала су механизам који је у пракси довео до озбиљних институционалних тензија у Републици. Луј Наполеон Бонапарта противио се парламентаризму, стано-вишту да део народних представника нема чврст народни легитимитет, што је довело до институционалног слома Републике. У теорији се зато говори о његовој политичкој амбициозности и сложеној личности, а он је, уз вешту политичку реторику, захваљујући свом породичном имену стекао значајну популарност међу француским грађанима (Поповић, 1996, стр. 201).

Луј Наполеон Бонапарта имао је добре комуникационе вештине у односу према масама, што је било нарочито уочљиво приликом његових посета великим француским градовима. Тада је истицао потребу за одбацивањем страначке политике, уз став да извршна власт треба да буде снажно концентрисана у личности шефа државе. Вешто је користио популистичку реторику, посебно кроз залагање за побољшање социјалног положаја нижих слојева становништва. Овај француски државник је, заједно са својим присталицама, сматрао да је четворогодишњи мандат председника прекратак, те да је уставна забрана реизбора након истека мандата представљала препреку јачању његове власти. Због тога се Бонапарта залагао за уставну реформу која би омогућила поновну кандидатуру након истека мандата, али за то није имао подршку у парламенту. Из тог разлога, обраћао се нижим друштвеним слојевима и локалним властима у настојању да обезбеди подршку. Како би демонстрирао своју надмоћ над парламентом, сменио је истакнутог војног команданта, Шангарнијеа, који је истовремено био и посланик. Тиме је у великој мери сузбијена могућност институционалног отпора народних представника. Период неизвесности био је на помолу, будући да су се приближавали избори 1852. године – и председнички и парламентарни. Председнички апели и иницијативе његових присталица за ревизију Устава нису уродили плодом, јер у Скупштини у јулу 1851. године није обезбеђена трочетвртинска већина потребна за промену Устава.

Како није дошло до институционалног решења, односно до могућности да се омогући поновни избор шефа државе, јер Парламент није подржао ту иницијативу председника, трагало се за путем који би довео не само до његовог останка на власти већ и до учвршћивања његове моћи. Због тога ће председник посегнути за државним ударом. Више неће бити председник, већ ће убрзо постати цар. За тај подухват била је неопходна подршка војске. Као што је често случај у историји, без војне силе државни удар није могућ. Наполеону је ишло у прилог то што је имао подршку војске, али је није одмах употребио. Како би се супротставио народним представницима, настојао је да искористи одређена институционална „квази-решења”. Наиме, био је спреман да распусти законодавно тело (иако му Устав то није дозвољавао)

током скупштинске летње паузе. Пошто је значајан део грађанства подржавао начела уставности и законитости, принц-председник, како су га називали, није желео да се сукоби са тим делом становништва, па је настојао да злоупотреби правне форме како би остварио свој циљ – останак на власти. То је требало да буде учињено кроз укидање изборног закона, након чега би нови скупштински сазив био тело које би ревидирало Устав. У том подухвату није успео због снажне парламентарне опозиције. С обзиром на то да је желео да прошири бирачко право, такав потез Скупштине му је делимично ишао у прилог, јер би се могао представити као заштитник демократских институција. Питање исхода сукоба између законодавне и извршне власти у великој мери зависило је од става војске. То је потврђено и кроз једно циркуларно писмо којим је наглашена верност врховном команданту. Коначно, 2. децембра 1851. године догодио се државни удар, који је најављен хапшењем дела посланика и заузимањем зграде Скупштине. Иако Устав није предвиђао право распуштања Скупштине од стране шефа државе, он ју је ипак распустио, увео опште бирачко право и позвао народ на референдум. Тај референдум је, у ствари, био плебисцит на којем се одлучивало о подршци будућем председнику. У свом обраћању народу, принц-председник је појаснио предмет одлучивања на референдуму, који се односио на измену Устава са циљем да се председнички мандат продужи на десет година. Поред Парламента, као чувара институција, био је предвиђен и Сенат. Очигледно је да је овим потезом постојала јасна тежња ка потпуној реконструкцији уставних институција Републике, у складу са замислима принц-председника и његових блиских сарадника.

Државни удар извршен је 2. децембра 1851. године, како би дошло до поклапања са годишњицом крунисања Наполеона I (Agulhon, 1973, стр. 166). У периоду краћем од три недеље до плебисцита заказаног за 20–21. децембар 1851. године, дошло је, убрзо, до гашења републиканских институција. Било је, дакле, потребно и институционално и персонално уморити Републику, тако што ће институције бити укинуте (као на пример Врховни суд), а они који покажу оданост слову и духу Устава и републиканској конструкцији на којој почива, требало је да буду ухапшени, што је и чињено. Резултат плебисцита био је такав да је Луј Наполеон Бонапарта изашао као победник. Добио је великом већином подршку народа, чак 92% гласова, при излазности од 81,7%. На плебисцитарном изјашњавању, још увек републикански шеф државе добио је овлашћење да са својим присталицама изради нови текст Устава. Формално, писан је други Устав Друге француске републике. Међутим, то је, у ствари, био први конституциони акт Другог царства. Сличност са Уставом из 1799. године била је евидентна. Шеф државе, односно председник Републике, према том Уставу, био је централна фигура уставног система. Више није постојао једнодомни већ дводомни Парламент. Наиме, Парламент се састојао од два дома – Народне скупштине и Сената.

Народна скупштина бирала се на општим и непосредним изборима, а чланове Сената именовао је председник Републике. Крајем 1852. године, Луј Наполеон Бонапарта се у форми једне одлуке, као и његов стриц Наполеон, прогласио царем, узимајући име Наполеон III (владао је од 1852. до 1870. године). Тако је умрла Друга француска република, а рођено Друго царство. У историји конституционализма и политичких система, режим Луја Наполеона Бонапарте назван је плебисцитарним.

О правној природи организације извршне власти у Другој француској републици

У историји Француске готово да су испробани сви системи организације извршне власти које је правној цивилизацији подарио конституционализам.

„Француска је уставноправна доктрина све до поткрај XIX стољећа углавном интерпретирала Монтескејову теорију о тродоби власти у оштром њеном виду као стварну диобу државне власти на три различита носитеља. Разлоге ваља тражити у честим промјенама политичких режима у Француској тога доба, међу којима су постојале знатне разлике у организацији међусобних односа законодавних и извршних органа. Стога су између крајности уставне збиље и разних политичких доктрина, у распону од апсолутне власти монарха до концентрације све власти у скупштини, као покушај тражења стабилности и политичко-демократским либералним тежњама примјереног политичког састава, истицане и развијене теорије о диоби власти.” (Sokol, 1992, стр. 8)

Како бисмо указали на правну природу организације извршне власти у Другој француској републици, пажњу ћемо накратко усмерити на дефиниције система власти у уставној теорији. На теоријама о подели власти развили су се председнички, парламентарни и полупредседнички (мешовити) систем, док су из теорија о јединству власти проистекли ауторитарни и скупштински систем. Председнички систем, најдоследније спроведен у Сједињеним Америчким Државама, јесте „систем који обележава, не само строга подела власти са фиксном, непарламентарном егзекутивом, него и сједињавање свих димензија извршне власти у једном изборном органу (моноцефална егзекутива). У председничком систему, нема бицефализма карактеристичног за парламентарни систем, него председник Републике, истовремено врши функцију шефа државе и шефа владе, односно он је истовремено и шеф државе и влада, тј. читава егзекутива. Због овог начина организације извршне власти, цео систем власти добио је назив председнички” (Марковић, 2014, стр. 184).

„Амерички председнички систем не почива на савршено крутој подели власти, јер таква не може постојати да би се говорило о систему уопште. Његово једино суштинско обележје и демаркациона линија у односу на парламентарни систем је моноцефална егзекутива оличена у председнику. Речју, нема владе као самосталног органа ефективне извршне власти.” (Petrov, 2018, стр. 3)

Парламентарни систем развио се у Енглеској, и он се, највероватније, успоставио у највећем броју држава. Парламентарни систем добио је назив по једном од централних органа у њему, а то је парламент. „Парламент у парламентарном систему је носилац законодавне власти; он је тај пред којим је влада одговорна и коју парламент може да обори; заузврат, извршна власт може да распусти парламент” (Nikolić i Manojlović, 2022, стр. 369). И Француска га је у појединим периодима своје уставне историје имала (и то у републиканском облику владавине; примери парламентарног система у Француској су Трећа и Четврта република). Тако се, на пример, у Трећој републици одустало од непосредног избора шефа државе, а мандат је временски продужен са четири године, колико је трајао у Другој републици. У теорији се наводи: „Поучени судбином Друге републике, нико од аутора устава није желео да се председник непосредно бира општим правом гласа” (Душанић, 2013, стр. 350). „У Трећој и Четвртој републици, Француска је имала парламентарни систем у којем је доминирао Парламент, док је извршна власт била ослабљена а на њеном челу је био Председник Министарског савета, односно шеф Владе, који је имао есенцијалну улогу. Председник Републике, који је биран на индиректан начин, био је лишен власти и имао је чисто репрезентативну улогу, сличну као и монарх у парламентарној монархији” (Nikolić, 2013, стр. 58).

Парламентарни систем фундиран је на начелу поделе власти, али је реч о гипкој или мекој подели власти. Његове круцијалне особине су: 1) бицефална егзекутива; 2) равноправност законодавне и извршне власти; 3) узајамни утицај и контрола легислативе и егзекутиве. У српској теорији уставног права новијег датума исправно је примећено:

„Пошто је парламентаризам заснован на начелу подјеле власти, ниједан орган власти не може се сматрати врховним. Зато, није оправдано тврдити да је парламент врховни или највиши орган власти. Ова тврдња обично се износи зато што је парламент, барем формално, орган који ствара право и утврђује политике, и због тога што је проистекао из воље народа. Иако је ово тачно, мада углавном само формално, пошто је влада стварни творац права и политике, ипак је одлика парламентарног система да влада може утицати на рад и судбину парламента, што не би било могуће када би парламент био врховни орган власти.” (Марковић, 2021, стр. 179)

Историјско-правни поглед на Устав Прве француске републике и извршну власт у Дружој француској републици

Из начела поделе власти изникао је најмлађи систем власти, назван у теорији мешовитим или полупредседничким. Морис Диверже, творац теорије полупредседничког система и француски аутор, указује да се под полупредседнички систем може сврстати онај систем који обухвата три елемента: прво, шеф државе, односно председник Републике, бира се на општим изборима; друго, он располаже значајним овлашћењима; треће, наспрам шефа државе налазе се премијер и министри са значајним извршним и управним надлежностима, који на тим функцијама остају док уживају поверење законодавног тела (Duverger, 1980, стр. 166). Роберт Елџи, творац минималистичке концепције полупредседничког система, био је схватања да, поред шефа државе, непосредно изабраног на фиксни мандат, постоје први министар, односно премијер, и кабинет, који одговарају парламенту (Elgie, 1999, стр. 13).

У Елџијевој дефиницији, која се и по томе разликује од Дивержеове, изостављен је елемент који се односи на значајна председничка овлашћења. Иначе, Пета француска република (према Уставу из 1958. године), узима се као пример „прототипа земље с полупредседничким суставом” (Bonić, 2006, стр. 83). Има, додуше, и мишљења да Француска није архетип полупредседничког система. У том смислу, Роберт Елџи нуди аргументе за тај став. Наиме, француски Устав из 1958. године није изворно предвидео непосредни избор шефа државе. То је учињено тек 1962. године, Амандманом на Устав. Такође, француски Устав није као у осталим европским државама донет као производ демократског процеса, односно стицања независности (Elgie, 2009, стр. 265–266).

Скупштински и ауторитарни систем почивају на начелу јединства власти. „Начело јединства власти као организациони принцип старо је – у извесном свом виду – као и држава. Оно, наиме, посматрано у развоју, има два вида – недемократски и демократски” (Стјепановић, 1953, стр. 129). Тако се истиче: „Јединство власти је данас веома ретка појава у демократском свету. Једини такав систем који вреди поменути је скупштински систем који већ дужи од једног и по века беспрекорно функционише у Швајцарској” (Stanković, 2013, стр. 2). Скупштински систем је вид демократског јединства власти, а ауторитарни вид – недемократског јединства власти. „Скупштински систем је облик јединства или конфузије власти, што значи да се у њему сва политичка власт налази у рукама једног органа, демократски изабраног представничког тела. По мишљењу присталица овог система, с обзиром на то да је једино представничко тело непосредно и демократски изабрано од народа, једино се њему може поверити сва политичка власт, док су друге власти изведене, делегиране, те стога морају бити потчињене представничком телу. Ово се, нарочито, односи на егzekутиву, док се судству, као специфичној, правној власти, признаје знатно већа самосталност” (Живковић и Симовић, 2009, стр. 252).

Ауторитарни систем заснива се на недемократском јединству власти. Он се у првој половини XX века везује за Немачку, Италију, Португалију и Шпанију, али постоји и данас.

„Савремени ауторитарни режими, попут оних у Кини и Сингапуру, су схватили благодати владавине права те су одлучили створити властите концепте владавине права. Концепте које су створили Кина и Сингапур су различити, али су истовјетни у одлучном одбацивању концепта владавине права која долази из либерално-демократских држава.” (Nurkić, 2020, стр. 47)

„Врховни орган власти је извршни орган, тачније шеф државе. Он је хијерархијски надређен осталим државним органима. Именује друге органе, осим парламента, који му одговарају за свој рад, док шеф државе не одговара другим органима, који на њега не могу утицати. Присутна је персонална и функционална зависност других органа од шефа државе. Он врши извршну власт непосредно и уз помоћ себи подређене владе. Законодавну власт врши парламент, али шеф државе може да утиче на њега, јер му припадају право законодавне иницијативе, вета и распуштања парламента. За шефа државе се каже да усмјерава активност осталих државних органа, али то усмјеравање има наредбодавни карактер. Ауторитарни систем је типичан за недемократске, аутократске политичке режиме.” (Марковић, 2021, стр. 209)

Видели смо да су две доминантне дефиниције полупредседничких система оне које су дали Морис Диверже и Роберт Елци. Без обзира на то коју прихватимо, може се поставити питање да ли је у Другој француској републици први пут у историји конституционализма успостављен полупредседнички режим. Према преовлађујућем становишту у теорији, овај систем организације извршне власти први пут је у потпуности успостављен у Вајмарској Немачкој. Систем власти у Другој француској републици има одређене сличности са вајмарским институционалним моделом, пре свега у непосредном избору председника Републике – шефа државе. У Немачкој, према Уставу из 1919. године, као и у Француској према Уставу из 1848. године, председник је биран непосредно и имао је значајна овлашћења. „Одатле је функција председника већ од савременика била означена као једна врста замене за цара (*Ersatzkaiser*)” (Antolović, 2011, стр. 390).

На основу уставних норми у Вајмарској Немачкој, Финској према Уставу из 1919. године и Француској према Уставу из 1958. године, функција председника владе (премијера, канцелара) представља уставну институцију. Међутим, у Уставу Француске из 1848. године функција председника Владе није била уставна категорија. Ипак, режим је делимично наликовао полупредседничком у првој години мандата Луја Наполеона Бонапарте. Наиме, он је после председничких избора одржаних 10. децембра 1848. године именовао

Историјско-правни поглед на Устав Прве француске републике и извршну власт у Другој француској републици

за председника Савета министара Камила Одилона Бароа. Овај политичар је на тој функцији остао до 31. октобра 1849. године. Нема података да је Баро вршио функцију потпредседника, како је било предвиђено чланом 70 Устава, па се може закључити да је та норма остала „мртво слово на папиру”. После Бароовог председавања Саветом министара, ниједна личност више није обављала ту функцију, што указује да је она фактички нестала из политичког живота. Постојање премијера и владе који су одговорни парламенту, а у одређеној мери и председнику државе, представља елементе који се јављају и у Дивержеовој и у Елзијевој дефиницији полупредседничког система. Постоје, дакле, снажни аргументи који не иду у прилог сврставању Друге француске републике у полупредседничке системе. Ти аргументи су следећи: 1) у Уставу не постоји функција премијера; 2) непосредни избор шефа државе није био апсолутан, јер је, као што смо видели, Народна скупштина учествовала у његовом избору; 3) није постојала парламентарна одговорност министара. Из тих разлога, одбацује се могућност да се Друга француска република сматра првим случајем полупредседничког система у историји, без обзира на одређене сличности са тим моделом организације извршне власти. У теорији се истиче да је систем власти имао елементе и парламентарне и председничке републике, при чему су преовлађивали ови други (Kurtović, 1990, стр. 229).

Слободан Јовановић је одрицао парламентарну природу режима уставној конструкцији из 1848. године, а томе је додао указивање да је председник тврдио да министри морају имати само његово поверење, а не и поверење Скупштине (Јовановић, 1990, стр. 142). Мишљења смо да је уставотворац креирао специфичан мешовити режим, који се угледао на амерички уставни модел организације извршне власти. Миодраг Јовичић је систем власти у Другој француској републици окарактерисао као парламентарно-председнички (Јовичић, 1984, стр. 133).

Елементи председничког система у уређењу власти, према Уставу Друге француске републике, јесу право председника да именује и опозива министре, док постојање министарског премапотписа представља парламентарни елемент у механизму власти. Стога је овај режим био мешовит, са доминантним председничким карактеристикама. Краткотрајност Друге француске републике, односно период од четири године колико је износио мандат Луја Наполеона Бонапарте на функцији председника Републике, отежава прецизно одређивање правне природе овог политичког режима. О институцијама би јаснију слику могла да пружи дужа политичка пракса, односно ситуација у којој би више личности обављало функцију шефа државе. Тако је Друга француска република била само пролазна фаза ка конституисању ауторитарног модела владавине у монархијском руху, који је успоставио први и једини председник ове државе, Луј Наполеон Бонапарта, а који је касније постао и последњи цар Француске.

Уместо закључка – њолиџичко наслеђе Друје француске републике

Нагласили смо да је период трајања Друге француске републике био кратак. Ипак, ова државна творевина служила је као политичка лабораторија и експеримент у републиканској пракси у Француској. Виктор Иго је у делу *Најолеон мали* (1852) написао да се од тада идеја Републике више неће повезивати са идејом терора, јер режим није био обележен крвопролићем. Такође, у Другој француској републици било је изражено антиклерикално залагање, а таква борба за секуларизам постаће једно од главних питања Треће француске републике. Ипак, крај Друге француске републике, односно државни удар који је спровео Луј Наполеон Бонапарта, оставио је трајан траг у француском политичком животу, изазивајући извесан страх од општег права гласа. Избор Луја Наполеона Бонапарте показао је да опште право гласа може постати ризик за демократију када се користи за избор познате личности која је инспирисала различите и контрадикторне наде. Избор председника Републике општим правом гласа је у Трећој и Четвртој републици одбачен. Током израде уставних закона из 1875. године, поједине политичке групације су ишле тако далеко да су захтевале укидање председничке функције, а њен избор је, на крају, био надлежност законодавних домова. И на почетку Четврте републике одбачена је идеја да се председник бира непосредно, како због сећања на Бонапарту, тако и због тада свежег болног сећања на квинслиншку делатност маршала Филипа Петена. Тек ће се референдумом из 1962. године у Петој француској републици означити повратак на непосредан избор шефа државе, а све на иницијативу председника Шарла де Гола. Дакле, политичко наслеђе Друге француске републике највише је изражено у Петој републици, поводом концепције извршне власти, односно непосредног избора шефа државе и његових значајних овлашћења.

Литература

- Аврамовић, С. и Станимировић, В. (1996). *Упоредна љравна џрадиција*. Београд: Центар за издаваштво Правног факултета.
- Душанић, С. (2013). Однос извршне и законодавне власти у Трећој француској републици. *Анали Правној факултета у Београду*, 1, 346–368.
- Живковић, М. и Симовић, Д. (2009). *Уставно љраво*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Јовановић, С. (1990). *Примери љолиџичке социологије – Енјлеска, Француска, Немачка, 1815–1914*. Београд: БИГЗ.
- Лефевр, Ж., Путас, Ш. и Бомон, М. (1961). *Историја Француске, књига друја – од 1774. до наших дана*. Београд: Просвета.

Историјско-правни поглед на Устав Прве француске републике и извршну власт у Дружој француској републици

- Марковић, Г. (2021). *Уставно право*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Марковић, Р. (2014). *Уставно право*. Београд: Центар за издаваштво и информисање Правног факултета.
- Поповић, Д. (1996). *Општа правна историја III – Стварање модерне државе*. Београд: Центар за публикације Правног факултета.
- Стјепановић, Н. (1953). Начело јединства власти и наш уставни систем. *Анали Правног факултета у Београду*, 1, 129–141.
- Agulhon, M. (1973). *1848 ou l'apprentissage de la République (1848–1852)*. Paris: Éditions du Seuil.
- Antolović, M. (2011). Nemačka Republika je najdemokratskija demokratija na svetu – Prilog istoriji ustavnog uređenja Vajmarske Republike. *Istraživanja*, 22, 381–398.
- Bonić, T. (2006). Polupredsednički sustav i racionalizirani parlamentarizam: primjeri Francuske i Njemačke. *Analitički Hrvatskog politološkog društva*, 1, 83–102.
- Démier, F. (2000). *La France du XIXe siècle, 1814–1914*. Paris: Éditions du Seuil.
- Duverger, M. (1980). A new political system. *European Journal of Political Research*, 8, 125–146.
- Elgie, R. (1999). The politics of semi-presidentialism. In: R. Elgie (Ed.), *Semi-Presidentialism in Europe. Comparative European Politics* (pp. 1–21). Oxford: Oxford University Press.
- Elgie, R. (2009). Duverger, semi-presidentialism and the supposed French archetype. *West European Politics, Special Issue*, 2, 248–267.
- Golić, D. (2020). Kolektivni šef države i sistem vlasti – bosanskohercegovačka rešenja u svetlu uporednog prava. *Strani pravni život*, 2, 27–42. <https://doi.org/10.5937/spz64-26529>
- Jović, M. (1984). *Veliki ustavni sistemi – elementi za jedno uporedno ustavno pravo*. Београд: ИРО „Светозар Марковић”.
- Kurtović, Š. (1990). *Opća historija države i prava*, II knj. Zagreb: Narodne novine.
- McMillan, J. (1991). *Napoleon III*. London: Longman.
- Nikolić, O. (2013). Izvršna vlast u Francuskoj. U: O. Nikolić i V. Petrov (ur.), *Uvod u pravo Francuske* (str. 57–71). Београд: Институт за упоредно право – Правни факултет.
- Nikolić, O. i Manojlović, S. (2022). Razvoj funkcije parlamenta i njegov odnos prema izvršnoj vlasti u zemljama Evropske unije. *Strani pravni život*, 3, 367–384. https://doi.org/10.56461/SPZ_22302KJ
- Nurkić, B. (2020). Vladavina prava i savremeni autoritarni režimi. *Pravna misao*, 7–8, 47–73.
- Pactet, P., & Mélin-Soucramanian, F. (2009). *Droit constitutionnel*. Paris: Dalloz.
- Petrov, V. (2018). *O nekim opštim mestima u poimanju sistema vlasti uopšte i u Republici Srbiji*. Београд: Центар за јавно право.
- Ponteil, F. (1966). *Les institutions de la France: De 1814 à 1870*. Paris: PUF.
- Sokol, S. (1992). Načelo diobe ili ograničenja vlasti. *Politička misao*, 1, 3–18.
- Stanković, M. (2013). *Sudska vlast u Ustavu Srbije od 2006. godine – kritički pogled*. Београд: Центар за јавно право.
- Vigier, P. (1996). *Que sais-je? La Seconde République*, 7e édition corrigée. Paris: Presses Universitaires de France.

Milan M. RAPAJIĆ

University of Kragujevac

Faculty of Law

Department of Administrative, Labor and Social Law

Kragujevac (Serbia)

Žaklina S. SPALEVIĆ

Singidunum University

Faculty of Tourism and Hotel Management

Belgrade (Serbia)

A Historical–Legal Perspective on the Constitution of the First French Republic and Executive Power in the Second French Republic

Summary

In the history of French republicanism, five republics have been established, each differing in duration, institutional structure, and the types of political systems they introduced. A notable feature of the Constitution of 1793, which proclaimed the Republic one and indivisible, is that it never entered into force. Its significance lies in the abolition of the census-based electoral system and the introduction of universal suffrage. The organs of power provided for by this Constitution included the National Assembly, the Executive Council, the heads of republican administrative bodies, and the Court of Cassation. The revolutionaries were guided by noble but at the same time highly radical ideas. This is particularly reflected in the strongly democratic conception of the organization of the legislative branch. The Constitution is often described as establishing a weak government subordinate to the legislature, a legislature subordinate to the people, and the people as the ultimate sovereign over their representatives and judges of their work. This formulation represents a concise summary of the Constitution of 1793.

It took fifty-five years for the Second Republic to be established after the First Republic inaugurated by the Constitution of 1793, following the Revolution of 1848. Louis-Napoléon Bonaparte, nephew of Napoleon Bonaparte, was elected the first president in direct elections for a four-year term. In public discourse, he was referred to as the “Prince-President.” Thus, for the first time in the history of French republican constitutionalism, the head of state emerged as a distinct constitutional organ. The President of the Republic held significant powers. For example, he had the right to submit draft legislation to the National Assembly through ministers, as well as to oversee and ensure the implementation of laws. Formally, he was the supreme commander of the armed forces. Relations between the President and the National Assembly were regulated by the President’s obligation to submit annual reports on the general state of affairs of the Republic to the Assembly. In the field of foreign relations, the head of state was empowered to conduct negotiations and conclude treaties, subject to ratification.

In its constitutional history, France has experimented with almost all systems of executive power organization, as briefly outlined in this paper. This raises the question of

what kind of executive power system was established in the Second French Republic. Our conclusion is that it represented a specific form of mixed regime, in which the constitutional drafters appear to have taken the American presidential system as a model. However, the short duration of the Second Republic—closely linked to the single presidential mandate of the head of state as the sole executive authority—prevents a fully precise determination of the legal nature of this constitutional and political system. A clearer understanding of its institutional framework would require a longer period of political practice, including the exercise of the presidential function by multiple officeholders. Thus, the Second Republic is often regarded primarily as a transitional political framework that ultimately paved the way for the establishment of an authoritarian regime in monarchical form under its first republican head of state, who later became the last French emperor.

Keywords: Constitution; First French Republic; Second French Republic; executive power.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).